

NATO SIKRER FREDEN

Atlantsammen- slutningens oprettelse og tidlige virke

Af Sarah von Essen

Private organisationer som Atlantsammenslutningen spillede en vigtig rolle i den ideologiske kamp mod kommunismen i den første del af den kolde krig. Atlantsammenslutningen fremstod udadtil som en uafhængig organisation, men havde nære bånd til statsapparatet og de politiske partier – ikke mindst Socialdemokratiet.

16. december 1950 mødtes en gruppe tidligere modstandsfolk i København for at stifte Sammenslutningen til Oplysning om Atlantpagt og Demokrati. De havde alle været samlet til et møde på Krogerup Højskole i oktober, hvor Danmarks forsvarschef Admiral E.J.C. Quistgaard havde holdt et foredrag om Atlantpagten. Foredraget afstedkom en bekymret diskussion blandt de tilstedeværende, som mente, at befolkningens holdning til det danske medlemskab af det nyligt etablerede atlantiske forsvarssamarbejde var præget af uvidenhed og betydelig modstand. Der var grund til uro. En Gallupundersøgelse fra september 1950 havde vist, at hver fjerde dansker var imod Atlantpagtmedlemskabet, mens hver femte var i tvivl. En opinionsfordeling, som i øvrigt holdt sig nogenlunde konstant indtil slutningen af 1950'erne.¹

Ved mødet i december blev det besluttet at iværksætte en oplysningskampagne, for, som de tilstedeværende var enige om, ligegyldighed og uvidenhed var Atlantpagtens og demokratiets største fjende, ikke kommunisternes 5. kolonne.² At kampen for demokratiet og sikringen mod en ny 9. april hang uløseligt sammen med det danske alliancemedlemskab var ikke til diskussion.

Det var vigtigt for Atlantsammenslutningen, som organisationen skiftede navn til i 1955, at understrege sin uafhængighed og integritet. Et væsentligt led i propagandakrigen mellem kommunister og antikommunister var at skyde modstanderen i skoene, at de blot var marionetter, som lod sig føre af henholdsvis Sovjet og USA. Og ordet propaganda brugte man udelukkende om modstanderens kampagner; Atlantsammenslutningen førte med sine egne ord en oplysningskampagne.³

Imidlertid samarbejdede Atlantsammenslutningen med Udenrigsministeriet, og flere af de aktive i sammenslutningen var prominente socialdemokrater med tætte bånd til regeringen; således blev Arbejderbevægelsens Informationscentral, AIC, en vigtig samarbejdspartner. Den amerikanske ambassade ud-

Det var et foredrag af forsvarschef Admiral E.J.C. Quistgaard i oktober 1950, der gav stødet til dansken af Sammenslutningen til Oplysning om Atlantpagt og Demokrati. På billedet ses Quistgaard (til højre) sammen med den øverstkommanderende for atlantpagtens styrker, general Eisenhower, ved en pressekonference på Christiansborg den 12. januar 1951 (ABA).

trykte også begejstring, da de tidligere modstandsfolk sluttede sig sammen for at fremme NATO-tilslutningen og derved USA's interesser i Danmark.

Den nystiftede organisation var tværpolitisk og slet ikke stærkt borgerlig, som man i dag umiddelbart ville tro om en forening af NATO-entusiaster. Socialdemokraterne var som nævnt repræsenterede, og de havde i 1950'erne også meget at gøre i Atlantsammenslutningen: De skulle både bekæmpe kommunisternes indflydelse på arbejdspladserne og overbevise deres egne vælgere, som traditionelt var neutralister, om rigtigheden af det danske alliancemedlemskab.⁴

Det følgende er et forsøg på at indkredse Atlantsammenslutningens virke i årene omkring dens oprettelse; de aktive, deres samar-

bejdspartnere, midler og trusselsbillede. Artiklen skal ses som et bidrag til udforskningen af den kulturelle kolde krig, det vil sige det opgør mellem ideologier, værdi- og samfundssystemer, som førtes sideløbende med og i forlængelse af den militære, økonomiske og politiske konflikt mellem Øst og Vest. Man taler i den forbindelse om, at de to stormagter hver især via psykologisk krigsførelse satte sig for at vinde europæernes "hjerter og hjerter" eller kontinentets "sjæl". Artiklen beskæftiger sig med brugen af propaganda og frontorganisationer i den kulturelle kolde krig og søger samtidig at nuancere opfattelsen af frontorganisationernes virke ved at påpege sammenfaldet mellem det private initiativ og den enkelte stats interesser.

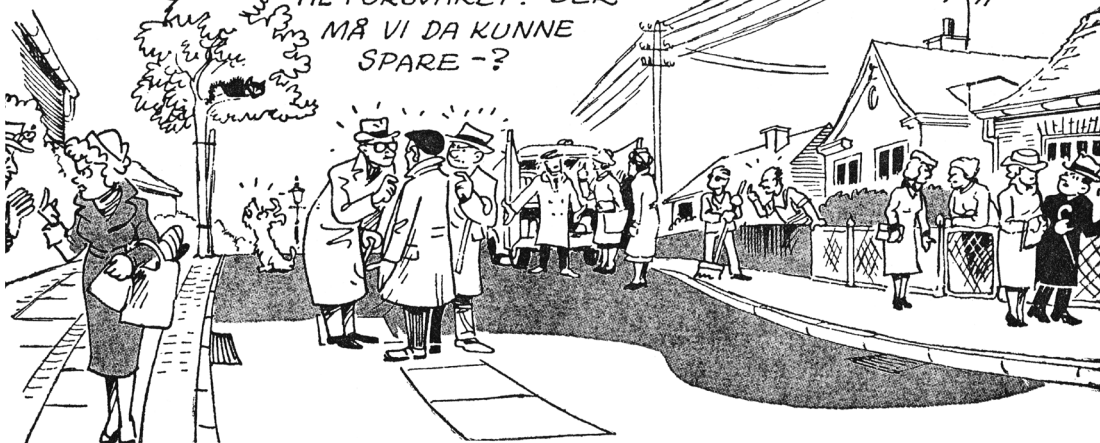
Den kolde krig og kampen om sjælene

Propaganda var et vigtigt led i den psykologiske krigsførelse, et begreb som de sikkerhedspolitiske rådgivere i National Security Council i 1950 indkredsede på følgende måde: psykologisk krigsførelse var en nations bevidste og planlagte brug af propaganda såvel som andre ikke-voldelige aktiviteter, hvis mål det var at påvirke fremmede gruppers opførsel, holdninger og følelser til gavn for de nationale, i dette tilfælde amerikanske, mål.⁵ Sovjet havde i modsætning til USA tidligt forstået at placere sig i den europæiske bevidsthed ved hjælp af ukonventionelle strategier og fremgangsmåder. Det var særligt den tyske kommunist Willi Münzenbergs fortjeneste; han havde tidligt indset, at konflikten mellem stormagterne ikke ville blive en traditionel konflikt mellem stater men derimod en strid mellem ideologier, kultur og levevis. Allerede

i 1930'erne lancerede han sin strategi ved at udgive aviser og tidsskrifter, drive forlag, etablere venskabsforeninger og arrangere kulturelle begivenheder. Münzenberg blev myrdet under krigen, men hans succesrige strategi blev videreført fra sovjetisk side.⁶ I 1947 blev den kommunistiske Internationale genoprettet i form af det kommunistiske informationsbureau, Kominform, som bestod af de kommunistiske partier i Sovjet, Polen, Tjekkosllovakiet, Ungarn, Jugoslavien, Bulgarien, Italien og Frankrig. Kominform havde til opgave at varetage Sovjets interesser i Europa, hvilket særligt foregik via en række frontorganisationer, herunder World Federation of Democratic Youth, International Federation of Resistance Fighters samt de forskellige fredsbevægelser under World Peace Council.

Det amerikanske Udenrigsministerium kom dog snart efter det. I 1948 blev den såkaldte Schmidt-Mundt lovgivning vedtaget, hvilket

ALLE BEKLAGER SIG. -ALTING BLIVER DYRERE, SKATTERNE
BARE STIGER OG STIGER. HVORFOR GÅR DE ALDRIG NED?
-FORDI SAMFUNDSHUSHOLDNINGEN KOSTER PENGE.
PENGE TIL HOSPITALER, PENGE TIL FOLKEPENSION,
PENGE TIL FORSVARET.
-JAMEN, BEHØVER VI AT BETALE SÅ MEGET
TIL FORSVARET? DER
MÅ VI DA KUNNE
SPARE -?

At bevare den danske idyl har sin pris. Men NATO-medlemsskabet er en billig forsikring, hed det i tegneserien *Freden på Vennemindevej*, udgivet af *Atlantsammenslutningen* sidst i 1950'erne.

markerede begyndelsen på den første store amerikanske propagandakampagne i efterkrigstiden. Kampagnens mål var at fremme en bedre forståelse af USA i andre lande såvel som at forbedre den gensidige forståelse mellem de amerikanske borgere og borgerne i andre lande. Herunder, som noget ganske nyt, også blandt USA's allierede.⁷ Denne målsætning blev varetaget af en række forskellige organisationer, som alle voksede støt de følgende år. Blandt andet blev staben på CIA's Office of Policy Coordination (OPC), som var ansvarlig for den psykologiske krigsførelse samt de paramilitære operationer, mangedoblet fra i 1949 at have 300 ansatte til i 1952 at huse knap 6.000 medarbejdere. I 1951 blev en særlig komité for psykologisk krigsførelse nedsat, som fik til opgave at koordinere og effektivisere den amerikanske propaganda, hvilket også gjorde sit til, at budgetterne eskalerede i den pågældende periode. United States Information and Education Programme (USIE), som var den amerikanske regerings officielle informationsenhed, voksede fra at have 1.500 ansatte og et budget på 20 millioner dollars i 1948 til at beskæftige 8.900 personer og arbejde med et årligt budget på 100 millioner i 1952. Alt i alt voksede USA's udgifter til psykologisk krigsførelse fra 34 millioner dollars i 1950 til næsten det firedobbelte, cirka 120 millioner, i 1952.⁸

Det øgede budget blev også brugt på en kampagne for at vinde de danske sjæle. Allerede i 1948, det vil sige inden Danmark tilsluttede sig Atlantpagten, gjorde National Security Council det i et internt dokument klart, at ikke alene skulle USA yde Danmark og Norge økonomisk og militær bistand, det var også nødvendigt at føre en "selektiv" og "intensiveret" kampagne for at slå den kommunistiske propaganda tilbage. Den aggressive tone var dog ret enestående og ikke kendetegnende for de senere amerikanske rapporter om de danske tilstande; i 1948 var det nok snarere kuppet i Prag samt det amerikanske ønske om at indlemme både Danmark og Norge i den atlantiske alliance, der motiverede den kategoriske konklusion med hensyn til behovet for

modpropaganda i Danmark.⁹ Kun få måneder senere, og stadig inden Danmark og Norge havde ladet sig optage i alliancen, mente CIA, at de danske kommunisters indflydelse var dalende, blandt andet fordi det danske politi, regeringen og fagbevægelsen alle aktivt modarbejdede eventuel kommunistisk infiltration.¹⁰ Denne opfattelse af Danmark og de danske institutioner kom til at præge perioden, og den amerikanske indsats blev indrettet derefter. Videre blev der fra amerikansk side taget højde for danskernes dybfølte skepsis over for enhver form for propaganda; nationen havde været mål for både nazistiske og sovjetiske kampagner, hvorfor amerikanerne vurderede, at deres tiltag skulle være af faktisk og ikke-propagandistisk karakter.¹¹

Denne holdning deltes af de danske beslutningstagere, der også lagde vægt på, at hvert Atlantpagtland skræddersyede sit eget informationsprogram.¹² Forbeholdene kom blandt andet til udtryk i Statsradiofoniledelsens tøvende accept af et tilbud om 26 bånd produceret af den amerikanske Marshall-informations-tjeneste i Europa. Da det i efteråret 1950 blev besluttet at udsende programmerne, blev Marshall-hjælpen kun nævnt i forbindelse med udsendelsernes ophav og ikke yderligere promoveret, som den amerikanske speaker-tekst ellers opfordrede til.¹³ Ifølge en indberetning fra den amerikanske ambassade til State Department fra begyndelsen af 1951 forholdt danskerne sig fortsat skeptiske over for alt for åbenlyse forsøg på propaganda, men ambassaden kunne dog samtidig melde, at man havde haft held til at få lokalt producerede programmer i æteren. Videre plejede ambassadens ansatte tætte venskaber med danske pressefolk.¹⁴ For at nå de kritiske danskere måtte amerikanerne altså gøre sig umage med at finde lokale afsendere til deres propaganda.

Denne filosofi gjorde sig faktisk generelt gældende hos de amerikanske propagandister; budskabet fremstod ikke bare mere troværdigt, det var også økonomisk fordelagtigt at betragte modtagerne som kanaler, der kunne bringe beskeden videre.¹⁵ En sådan fremgangsmåde krævede lokale samarbejdspartne-

re; i og med at den kolde krig også var en kamp mellem to værdisæt og to samfundsnormer, måtte den nødvendigvis berøre alle afkroge af det civile samfund. Den britiske historiker Giles Scott-Smith beskriver disse afkroge som ideologiske rum, der skulle udfyldes af lokale samarbejdspartnere, der var parate til at yde økonomisk og organisatorisk støtte til den amerikanske kamp for de europæiske sjæle.¹⁶

Den atlantiske elite og privatiseringen af den kolde krig

Forståelsen af den kolde krig i Vesteuropa har ofte været begrænset af en opfattelse af USA's magt og indflydelse som værende total. Den såkaldte amerikanisering af Vesteuropa er således blevet betragtet som en konsekvens af USA's overvældende militære, økonomiske og politiske magt, og derfor som en ensidig kulturel påvirkning af Europa. Nyere forskning på området har nuanceret denne opfattelse, sådan at Vesteuropa ikke længere opfattes som en passiv modtager af alt amerikansk, men at forholdet i højere grad betragtes som byggende på en gensidig tilpasning og udveksling. Denne dynamik indkapsles i begrebet atlanticisme.¹⁷

Atlanticismen findes personificeret i de amerikanere, som i de umiddelbare efterkrigsår bekæmpede den traditionelle amerikanske isolationisme og insisterede på nødvendigheden af fortsat amerikansk engagement i Europa. Denne gruppe bestod blandt andet af en ny generation politikere, hvoraf flere havde af tjent deres værnepligt i det krigshærgede Europa, der opfattede den sovjetiske kommunisme som en trussel mod de demokratiske, kapitalistiske og stabile samfund, som USA ønskede at opbygge i Vesteuropa.¹⁸ Udvekslingen fortsatte efter den amerikanske tilstedeværelse i Europa var institutionaliseret i form af både Marshall-hjælpen og Atlantpagten. Varetagerne af atlanticismen, det vil sige den egentlige kontakt over Atlanterhavet, betegnes den atlantiske elite.¹⁹ Denne elite bestod ikke kun af folk i officielt embede, men også

af privatpersoner på begge sider af Atlanten, som efterspurgte et amerikansk engagement og var stærke tilhængere af NATO og derfor ofte på eget initiativ organiserede sig med det mål at fremme disse interesser. Dette kan ses som et udtryk for, hvad der er blevet kaldt privatiseringen af den kolde krig.²⁰

Disse ligesindede borgere fandtes også i Danmark, bl.a. i Atlantsammenslutningen og også i Selskabet for Frihed og Kultur. Idéen til Selskabets oprettelse i 1953 kom fra den tidligere modstandsmand Arne Sejr, som også var aktiv i Atlantsammenslutningen, mens samarbejdet, også det økonomiske, med den amerikanske organisation Congress for Cultural Freedom udviklede sig i løbet af organisationens første leveår. Selskabet for Frihed og Kultur og Congress for Cultural Freedom havde som mål at engagere de europæiske intellektuelle i kampen mod totalitarisme og kommunisme; CIA's rolle i organisationens arbejde findes dokumenteret flere steder.²¹

Atlantsammenslutningens forbindelser

Ifølge en indberetning til State Department i Washington ønskede den danske regering ikke at forestå oplysningsarbejdet i forbindelse med det danske Atlantpagt-medlemskab, særlig af frygt for de radikale, der besad vigtige mandater men også var modstandere af det danske medlemskab af NATO. Regeringen ønskede, igen ifølge ambassadens indberetninger, at informationsarbejdet skulle varetages af en privat organisation, en beslutning som den amerikanske ambassade i øvrigt bifaldt: Kunne den danske regering overtales til at støtte det private initiativ, kunne det amerikanske oplysnings- og uddannelsesprogram (USIE) efterfølgende støtte en sådan organisation og derigennem sikre positiv omtale af Atlantpagten.²² Samarbejdet måtte dog nødvendigvis foregå under stor diskretion, således at de danske neutralister ikke blev bekræftet i deres mistanke om, at NATO blot var et redskab til brug for den amerikanske udenrigspolitik.²³ Det er måske derfor, at det har været

vanskeligt at finde eksempler i materialet på et konkret samarbejde, dog peger et enkelt brev fra Scandinavian Information Service ved den amerikanske ambassade til Udenrigsministeriets pressebureau på, at ambassaden i 1953 samarbejdede med Atlantsammenslutningen og Hjemmeværnet om en NATO-udstilling.²⁴ Samme år rullede en såkaldt udstillingsvogn, som var stillet til rådighed af NATO-hovedkvarteret, rundt i landet under mottoet NATO – Forsvar for Freden.²⁵

Ifølge et engelsksproget dokument i Udenrigsministeriets arkiv – uden dato og ophav, men at dømme efter den officielle tone fra enten NATO eller den amerikanske ambassade – herskede der som allerede nævnt en generel erkendelse blandt de kulturelle koldkrigere om, at borgerne lyttede mere fordomsfrit til privatpersoner og uofficielle organisationer, hvorfor det blev foreslået, at sådanne organisationer blev oprettet i alle NATO-medlemslande. Organisationernes økonomi var dog et meget følsomt emne, idet officielle donationer naturligvis kompromitterede deres uafhængige status; det problem kom man ikke desto mindre uden om ved at fastslå, at en organisation sagtens kunne være uafhængig, alt imens den modtog opmuntring og blev stimuleret fra officiel side.²⁶

At den danske centraladministration var aktiv i oprettelsen af Atlantsammenslutningen fremgår også af et notat fra Udenrigsministeriets pressechef Sigvald Kristensen: På en forespørgsel fra Danmarks repræsentant ved Stedfortræderrådet i NATO, svarede han, at der i Danmark fandtes en enkelt privat atlantisk organisation, Atlantsammenslutningen, som var blevet til med hjælp fra Udenrigsministeriets pressebureau. Videre var pressebureauet repræsenteret i sammenslutningens redaktionsudvalg.²⁷

Det fremgår ikke klart, hvorvidt idéen til Atlantsammenslutningen kom fra den danske regering eller gruppen af tidligere modstandsfolk. I første omgang må man gå ud fra, at der var tale om et reelt interessesammenfald mellem Udenrigsministeriet og frihedskæmperne – samtidig var skillelinjen mellem det private

og det offentlige initiativ langt fra tydelig i Atlantsammenslutningens tilfælde – Pressechefen Sigvald Kristensen, kendt af sin samtid som “Den røde løber”, var socialdemokrat og tidligere modstandsmand. Flere af sammenslutningens ledende medlemmer var som nævnt prominente socialdemokrater; der var i det hele taget flere forbindelser af mere eller mindre formel karakter, som kunne danne udgangspunkt for et samarbejde om oprettelsen af Atlantsammenslutningen. Hvorvidt dette var den egentlige baggrund for sammenslutningens tilbliven, eller om den alene var en række embedsmænds og etablerede politikeres værk, var under alle omstændigheder underordnet i forhold til offentligheden. Udadtil måtte Atlantsammenslutningen nødvendigvis fremstå som totalt uafhængig, hvis organisationen og budskabet skulle vinde befolkningens tillid. Derfor skilte sammenslutningen ikke med, at det var Udenrigsministeriet, der i flere tilfælde betalte for sammenslutningens rejser til forskellige andre private atlantiske organisationers arrangementer rundt om i Europa. Bidragene blev ydet efter skriftligt motiveret ansøgning og udgik fra de midler, der var sat til rådighed af Udenrigsministeriets pressebureau til oplysningsarbejde om Danmarks deltagelse i internationalt arbejde.²⁸ Det kom heller ikke for dagen, at det sandsynligvis i særdeleshed var Udenrigsministeriet, som formidlede kontakten mellem Atlantsammenslutningen og det gavmilde erhvervsliv.²⁹

Atlantsammenslutningens udvalgte

Atlantsammenslutningens stiftende møde var rammen for nedsættelsen af sammenslutningens højeste myndighed, udvalgsrådet. Dette råd bestod blandt andre af Erling Foss, Anker Olesen, Egil Barfod, Niels Matthiasen, Arne Sejr, H.E. Teglers og Frode Jakobsen, som alle havde været aktive i modstandskampen, og som nu sad på indflydelsesrige politiske poster i og uden for folketinget (Niels Matthiasen og Frode Jakobsen), var prominente i erhvervslivet (Erling Foss), i dagbladsverden

Frode Jakobsen taler ved et socialdemokratisk valgmøde i 1950. Atlantsammenslutningens ledelse bestod i høj grad af mænd, som under krigen havde engageret sig i kampen mod besættelsesmagten (ABA).

(H.E. Teglers) eller blot blev husket, beundret og respekteret for deres indsats under besættelsen.³⁰ Flere af dem spillede også en væsentlig rolle i oprettelsen af det statslige Hjemmeværn; Atlantsammenslutningens udvalgsråd bestod således for en stor del af en gruppe mænd, som under krigen havde engageret sig i kampen mod besættelsesmagten og nazismen, og som nu under den kolde krig via Hjemmeværnet og Atlantsammenslutningen ønskede at bekæmpe kommunismen.

For at få tilslutning fra hvad sammenslutningen kaldte "de ledende kredse i befolkningen" søgte udvalgsrådet også kontakt til de politiske partier og blev i 1951 blandt andet tiltrådt af socialdemokraten Urban Hansen, som på dette tidspunkt var medlem af Københavns Borgerrepræsentation og sekretær i AIC, samt af det socialdemokratiske folketingsmedlem Fanny Jensen og Venstremanden C.F. Ladefoged, som også var medlem af folketetinget.

Sammenslutningen bestræbte sig ikke på at gennemføre almindeligt foreningsarbejde, idet man ikke ønskede "at splitte sine kræfter på et internt organisationsarbejde og derved løbe risikoen for, at det oprindelige formål tabes af syne."³¹ Sammenslutningen bestod af tilsluttede, der uden at tegne sig for et kontingent forpligtede sig til at støtte de mål, som sammenslutningen arbejdede for. Optagelseskriterierne for nye tilsluttede var temmelig omstændelige: Enhver dansk statsborger med "en nationalt uangribelig holdning" kunne søge status som tilsluttet ved en skriftlig henvendelse, som blev behandlet i udvalgsrådet. Som tilsluttet var det i øvrigt muligt at foranledige en ny tilslutning. De tilsluttede bestred tilsyneladende stillinger, hvor der var adgang til penge såvel som et givtigt og mægtigt netværk, hvilket afspejles i følgende citat fra en pjece fra 1951: "Ud fra de tilsluttedes kreds skulle det altid være muligt at få medarbejdere til opgaven og økonomisk hjælp, når den kræves."³² I årsberetningen for 1952 nævnes det i øvrigt, at man havde besluttet at begrænse tilgangen til sammenslutningen, således at der kun var ca. 1.000 tilsluttede over hele Danmark.³³

Den løse struktur, eller "old boys" netværket, var i øvrigt kendetegnende for andre samtidige antikommunistiske organisationer, heriblandt Selskabet for Frihed og Kultur, der også delte medlemmer med Atlantsammenslutningen. Historikeren Wilhelm Christmas-Møller har i denne forbindelse påpeget, at det herskende tillidsforhold mellem de gamle modstandsfolk var med til at skabe og opretholde en løs struktur som Atlantsammenslutningens, idet man stolede på, at de enkelte tilsluttede ville være loyale over for sagen og hinanden.³⁴ Sammenholdt med den strenge udvælgelsesproces bør der også have været garanteret konsensus i sammenslutningen. Den uformelle struktur havde videre politisk signalværdi, idet Atlantsammenslutningen udadtil fremstod som en modsætning til de centralt styrede kommunistiske organisationer. Endelig passede den løse struktur og den strenge udvælgelsesproces også til den grad af diskretion, som sammenslutningen ønskede at opretholde omkring sit arbejde. Det var ikke målet at tildele selve organisationen opmærksomhed, og det blev ikke tilstræbt at give organisationen nogen offentlig placering.³⁵ Det gjaldt for de aktive om at "udløse de frivillige kræfter" og "inspirere allerede bestående organisationer til et frugtbart samarbejde inden for Atlantpagtens rammer."³⁶ Atlantsammenslutningen skulle med andre ord bane vejen for og opmuntre andre til at tale Atlantpagtens sag.

Kampen om freden

Fredens Tilhængere var en Kominform-frontorganisation, hvis mål var at fremme Sovjets interesser i Vesteuropa, ikke mindst gennem en svækkelse af NATO. Fraværet af væsentlig parlamentarisk indflydelse havde nødvendiggjort en ny taktik for kommunisterne, og med henblik på at svække NATO indgik fredsbevægelsen som en væsentlig del af strategien. Ved at appellere til frygten for masseødelæggelseskrig – og i Danmarks tilfælde den generelle skepsis over for alliancedlemskabet – kunne organisationer som Fredens Tilhængere svække den folkelige opbakning til NATO.³⁷

Fredens Tilhængere i Danmark blev stiftet i 1950 og blev ledet af det kendte medlem af Danmarks Frihedsråd, Mogens Fog. Han var også kendt som kommunist, men ikke medlem af DKP, hvilket sikrede ham selv og Fredens Tilhængere en grad af autonomi og integritet, i hvert fald udadtil. Videre betød hans rolle i modstandskampen, at NATO-tilhængerne mistede deres patent på læren fra besættelsen. Hvor de tidligere modstandsfolk i Atlantsammenslutningen mente, at kun NATO-medlemskabet og oprustningen kunne hindre en gentagelse af 9. april 1940, fastholdt Fredens Tilhængere, at netop de to forhold skærpede den kolde krig og derved risikoen for en ny varm krig.

Fredens Tilhængere etablerede sig i sit stiftelsesår i den offentlige bevidsthed med Stockholm-appellen, som var en international underskriftsindsamling mod atomvåben. I Danmark indsamlede Fredens Tilhængere 135.200 underskrifter i perioden marts-november 1950; det kan ses som et beskedent antal, i og med at kommunisterne ved folketingsvalget i september 1950 fik 94.500 stemmer. Man må formode, at langt størstedelen af de kommunistiske vælgere sympatiserede med og underskrev Stockholm-appellen.³⁸

Hedtoft gav ved et socialdemokratisk hovedbestyrelsesmøde i januar 1950 udtryk for sin bekymring over, hvad han kaldte "de kommunistiske spekulanter" forsøg på at tage patent på den "fredsvilje og fredslængsel", som fandtes i alle mennesker og partier. Det måtte, ifølge Hedtoft, være en selvfølge, at socialdemokraterne ikke indlod sig med frontorganisationer som Fredens Tilhængere.³⁹ I stedet vedtog de nordiske arbejderbevægelser deres eget fredsprogram i december 1950. Hedtoft var ikke begejstret for idéen, idet han mente, at man skulle afstå fra sådanne generelle politiske udmeldinger, men de nordiske partier nåede dog til enighed om et sådant initiativ på baggrund af den skærpede situation i Korea. Programmet var stærkt antikommunistisk, men lagde på samme tid en selvstændig linje i forhold til den amerikanske udenrigspolitik; blandt andet gik programmet ind for, at Kinas

plads i FN skulle overtages af Peking-regeringen.⁴⁰ Dette kunne dog ikke ændre ved det forhold, at fredsbevægelsen havde formået at sætte en politisk dagsorden med blandt andet Stockholm-appellen, og at socialdemokraterne havde set sig nødsagede til at imødegå dette ved at antage fredsbevægelsens fremgangsmåde og formulere deres eget fredsprogram.

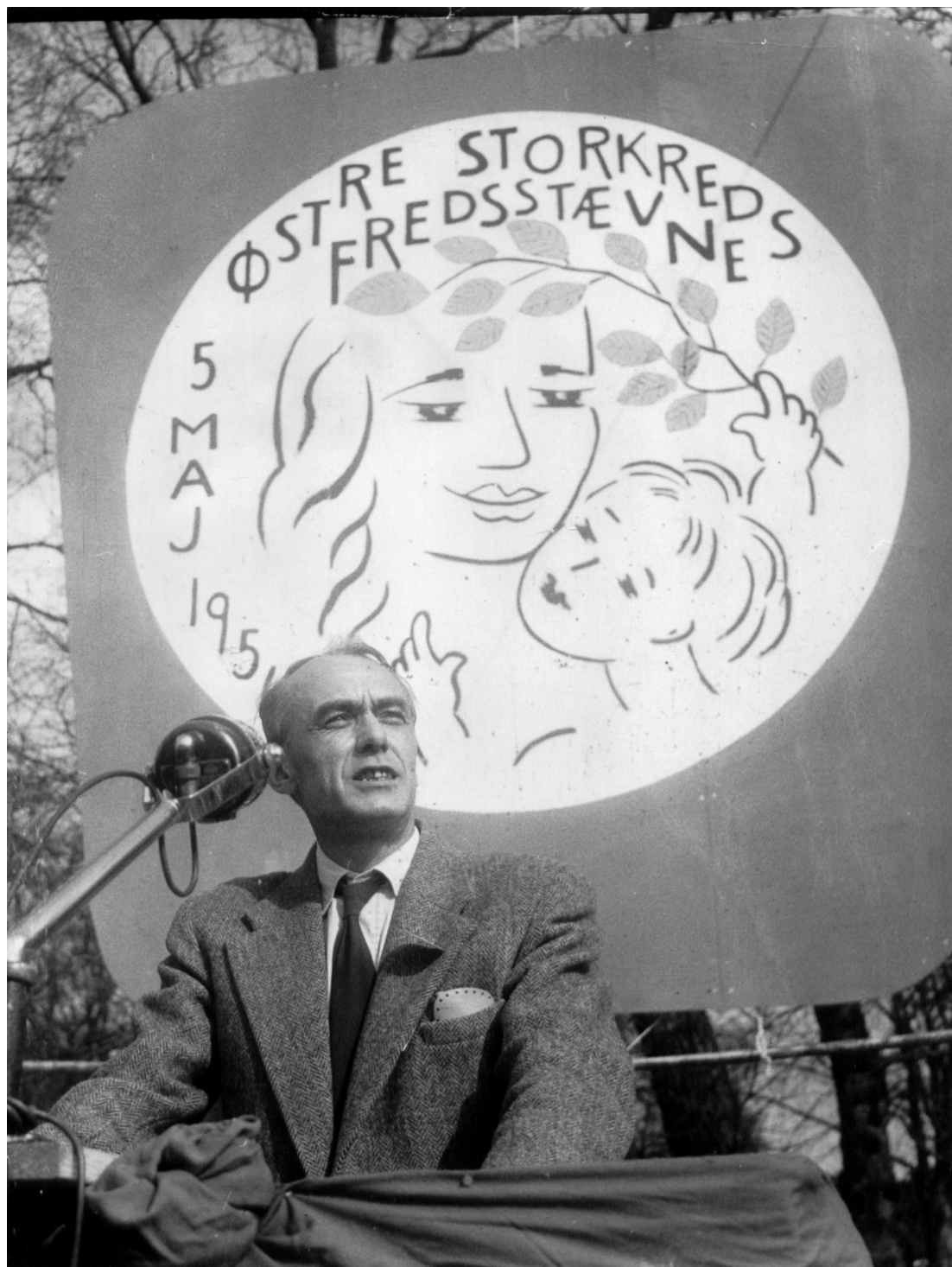
Atlantsammenslutningen gik ikke så langt. Fredstemaet blev slået an, men man sørgede altid for at kvalificere freden, f.eks. blev sloganet et sted til "Fred med Frihed". Det var i det hele taget kendetegnende for den vestlige modpropaganda, at freden aldrig 'stod alene', men altid sammen med "frihed" og "retfærdighed" i samme sætning og åndedrag.⁴¹

Med hilsen fra Atlantsammenslutningen: Pjecer og Demokratiske Breve

Atlantsammenslutningen udgav en række pjecer til husmoderen, skolelæreren og ikke mindst til den socialdemokratiske arbejder, der mødte kommunister i sin hverdag og havde brug for gode argumenter i diskussionen med dem.

Tilsyneladende mente man i Atlantsammenslutningen, at husmødrene var sårbare over for den propaganda, der udgik fra Kvindernes Demokratiske Verdensforbund, endnu en fredsorganisation under Kominforms paraply. I hvert fald producerede Atlantsammenslutningen en pjec til husmødrene, Kvinder – fred – frihed, i 1952. Den var skrevet i, hvad sammenslutningen selv kaldte, "let forståelige vendinger", og var i det hele taget stærkt præget af et traditionelt kvindesyn og formodningen om, at kvinderne som mødre og hjemmets vogtere elskede freden mere end mændene. Det blev forklaret, at Atlantpagtmedlemskabet var en nødvendighed, for der skulle et massivt forsvar til for at modgå de kommunister, som truede freden og havde til hensigt at bruge vold og magt for at nå deres mål.

Pjecerne til lærerne hed Opdragelse til kommunisme (1951) og Kendsgerninger om børn under kommunismen (1955) og var beg-

Mogens Fog taler ved fredsstævne på Bellahøj i 1950'erne (ABA).

I M I N D E T O M

S T A L I N

Antikommunistisk pjeces udgivet af Atlantsammenslutningen i 1957 med et åbent brev til Aksel Larsen, der sluttede: "Nok har de med ord fordømt koncentrationslejre, terror og vilkårlige retsforhold; men alligevel rækker de hånd til de mænd, der er direkte ansvarlige for, at Stalins uhyggelige ordrer blev adlydt i deres yderste konsekvens. Derfor har også De, hr. Aksel Larsen, et stort ansvar." Pjecen var et lille bidrag fra Atlantsammenslutningen til den splittelsesproces i DKP, der førte til dannelsen af SF.

ge i modsætning til husmoder-pjecen særdeles ordrige. Konklusionen i pjecerne var, at undervisningen i Sovjet og Østeuropa var indoktrinerende og ensrettende; pjecernes formål var at understrege sovjetkommunismens totalitære karakter og pædagogikkens og børneopdragelsens afgørende indflydelse på ideologiens overordnede sigte. Atlantsammenslutningen så

gerne sine budskaber integreret i skolernes undervisning, og på samme tid håbede man nok at nå en samfundsgruppe, lærerne, som traditionelt var knyttet til det Radikale Venstre, der på dette tidspunkt, som nævnt, var kendetegnet ved neutralisme og skepsis over for det danske Atlantpagtmedlemskab.

Endelig var der de pjecer, som bar præg af at henvende sig til de socialdemokratiske arbejdere, der i modsætning til de borgerlige antikommuniste havde kommunisterne og deres argumenter inde på livet hver dag. Sproget var slagkraftigt og antikommunismen udtalt og unuanceret, hvilket deres titler også bærer præg af; Spillet om din frihed (1951) og den sarkastiske I mindet om Stalin (1957).

Atlantsammenslutningen havde også et fast talerør, Demokratiske Breve. Det lille tidsskrift (socialdemokraterne kaldte det "et lille tidsskrift med et stort indhold")^{41a} udkom med jævne mellemrum og beskæftigede sig med en række udenrigs- og forsvarspolitiske emner, især med fokus på Atlantpagten. Demokratiske Breve var primitivt af udseende, ifølge bladets første redaktør Tage Taaning var dette ikke en tilfældighed; det var meningen, at det lille stencilerede format skulle lede læsernes tanker hen på besættelsestidens illegale publikationer og på den måde appellere til "umiddelbar velvilje".⁴² Med andre ord skulle udgivelsens form tegne en rød tråd fra kampen mod nazismen til kampen mod kommunismen. Atlantsammenslutningens politiske modstandere på Land & Folk fandt faktisk også, at Demokratiske Breve vækkede minder fra krigens tid; DKP's avis mente, at det lille tidsskrift var "den mest gruopvækkende tryksag, der har set dagens lys siden Goebbels, Streicher og Hitler, som ved tidernes ugunst blev forhindret i at optræde som konkurrenter. De havde nu næppe heller kunnet klare sig i konkurrencen."⁴³ Atlantsammenslutningen var ikke ene om at bruge minderne fra besættelsestiden for at understrege kampens alvor.

Langt størstedelen af Demokratiske Breves oplag blev fordelt gennem arbejderbevægelsens organisationer, men også Venstres Ungdom, Konservativ Ungdom, Hjemmевærnet

Mange socialdemokrater spillede en fremtrædende rolle i Atlantsammenslutningen. Blandt dem var sekretær i Arbejderbevægelsens Informationscentral (AIC), den senere kulturminister Niels Matthiasen, der sad i Atlantsammenslutningens ledende organ, udvalgsrådet (ABA).

og den konservative vælgerforening modtog bladet.⁴⁴ Distributionslisten findes i øvrigt i Udenrigsministeriets arkiv, som var interesseret i at holde sig ajour med modtagerne. Her findes også et enkelt eksempel på, at Udenrigsministeriet fremsendte en artikel om ensretningen i skolerne i Tjekkoslovakiet med et forslag om, at den blev trykt i bladet, såvel som ønsket om at "(...) iagttage venlig nænsomhed ved en eventuel præsentation [af artiklen, SvE]."⁴⁵ At dømme efter en gennemgang af samtlige Demokratiske Breve blev artiklen dog ikke trykt.

Atlantsammenslutningen og AIC

Arbejdspladserne var i dén grad centrum i kampen om danskernes hjerter og hjerner. Fredens Tilhængere forsøgte at udfordre socialdemokraternes position blandt de danske arbejdere med diskussioner om oprustningspolitikens følger for den menige arbejder. Organisationen planlagde således nedsættelsen af fredskomiteer på arbejdspladserne, holdt møder i kantiner, uddelte løbesedler og producerede et blad, Arbejdspladserne i Kamp for Freden, som skulle beskæftige sig med "oprustnings- og krigspolitikens følger, således som arbejdspladserne mærker det og i tiden fremover vil få det at føle."⁴⁶ Det var tilsyneladende meningen at knytte spørgsmålet om det danske NATO-medlemskab til den enkelte arbejders velfærd og dagligdag, således at udenrigspolitikken blev nærværende og central for debatten om forbedringen af arbejderens forhold.

På arbejdspladserne var det Arbejderbevægelsens Informationscentral (AIC), der varetog imødegåelsen af fredsbevægelsen, og AIC stod i den forbindelse som den primære aftager og distributør af Demokratiske Breve. Organisationen ydede ifølge sine årsberetninger regelmæssige og ganske pæne økonomiske bidrag til udgivelsen af bladet.⁴⁷ AIC blev oprettet i 1944 af Socialdemokratiet, LO og Arbejdernes Fællesorganisation i København og varetog størstedelen af det antikommunistiske arbejde i fagbevægelsen.⁴⁸ Forud for oprettelsen af AIC fandtes Hovedorganisationernes Informations og Propaganda Afdeling (HIPA), hvor blandt andre de to senere socialdemokratiske statsministre Hans Hedtoft og H.C. Hansen havde været aktive. Socialdemokraterne havde med andre ord erfaring i tilrettelæggelsen af denne type agitationsarbejde samt også en væsentlig grad af succes med det – hvilket kommunisternes vigende indflydelse på de danske arbejdspladser igennem 1950'erne kan tolkes som udtryk for.⁴⁹

En stor del af AIC's kampagne bestod i fordelingen af blade, trykte pjecer og andet materiale blandt de tilknyttede tillidsfolk og socialdemokratiske faglige klubber. Materialet fun-

gerede som argumentsamlinger og ammunition til diskussionerne med kommunisterne. I forlængelse af dette blev udgivelserne ofte præsenteret som afsløringer og anklager. Som et eksempel kan nævnes Sådan er Kommunisterne (1949) af Bjørn Svensson, som i det socialdemokratiske tidsskrift Verdens Gang blev omtalt som "en velskrevet og velordnet materialsamling for den, der i diskussioner vil tage kampen op mod stalinismens disciple."⁵⁰ Et andet eksempel var Stalins Slavelejre. En anklage (1952), som afslørede Stalins udnyttelse af millioner af tvangsflyttede arbejdere. Stalins Slavelejre udkom i lighed med Sådan er Kommunisterne på det socialdemokratiske forlag Fremad. I tilfældet Stalins Slavelejre var det især den økonomiske støtte fra amerikanerne, der gjorde det muligt at uddele bogen gratis; ifølge AIC's papirer blev den udsendt til de socialdemokratiske klubber vedlagt to eksemplarer af Demokratiske Breve.⁵¹ Vedlagt fandtes også et eksemplar af pjecen Planlægning for Velfærd; socialdemokraterne ønskede også at sammenknytte de udenrigspolitiske spørgsmål med velfærdsdiskussionen.⁵² Målet var at afbalancere kampagnen, således at den var lige dele antikommunistisk og prosocialdemokratisk. De danske arbejdere skulle ikke blot advares mod kommunisterne men også mindes om, hvad socialdemokraterne havde opnået.

Konklusion

Atlantsammenslutningen varetog en opgave, som Udenrigsministeriet og den siddende regering ikke selv ønskede at varetage på grund af den politiske situation, hvor neutralismen og tvivlen om det danske Atlantpagtmedlemskab havde godt tag i den danske befolkning. Endvidere virkede propagandaen mere troværdig, når den blev opfattet som uafhængig, hvorfor det var bedst at sløre det glade NATO-budskabs afsender, præcis som Fredens Tilhængere agerede afsendere for Kominform.

Det fremgår af kildematerialet, at Atlantsammenslutningen blev oprettet på privat initiativ, men at Udenrigsministeriet nok også

havde en finger med i spillet. Kontakten til ministeriet var sandsynligvis baseret på det "old boys network" fra krigens tid, som bandt sammenslutningens initiativtagere sammen, hvorfor dets rolle i oprettelsen ikke er entydig. Man kan således kalde Atlantsammenslutningen en semi-officiel organisation, hvis initiativtagere og tilsluttede brugte deres vidt forgrenede netværk af "old boys" til at varetage en dansk atlanticisme.

Sammenslutningen frygtede den indflydelse, kommunisterne kunne vinde ved at udnytte den traditionelle danske neutralisme og derigennem svække den danske tilslutning til NATO. I fagforeningerne var truslen mere direkte; her var det den enkelte kommunisters indflydelse, som Atlantsammenslutningen ønskede at bekæmpe med sin kampagne.

Atlantsammenslutningen var en tværpolitisk organisation, som talte både socialdemokrater og borgerlige, dog var sammenslutningen efter alt at dømme knyttet tættest til socialdemokraterne og deres organisationsapparat. Der var et betydeligt overlap mellem sammenslutningen og AIC; både Urban Hansen og senere også Niels Matthiasen fungerede som sekretærer i AIC og bestred efterfølgende indflydelsesrige poster som henholdsvis overborgmester i København og kulturminister. En ung Kjeld Olesen var også ansat i Atlantsammenslutningen 1955-56, og han blev som bekendt både forsvars- og udenrigsminister. Tilsyneladende var Atlantsammenslutningen på dette tidspunkt et godt sted at passere på vejen op i Socialdemokratiet.

Noter

1. Poul Villaume, *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 774.
2. Admiral Gjeddens Gaard, 10. November 1950. Nogle Udpluk af de mest markante Udtalelser. Ingen dato, Egil Barfods arkiv, RA.
3. Den amerikanske og vestlige indsats var i denne optik blot en sandhedsproducerende modforanstaltning til Sovjets velsmurte propagandamaskine. Propa-

ganda opdeles i øvrigt gerne i tre typer; hvid, grå og sort. Den hvide propaganda er åben, dvs. det står klart, hvem budskabets afsender er. Den grå propaganda kendetegnes ved, at afsenderen sløres, og den sorte producerer direkte løgne og misvisende information om modstanderen. Leo Bogart, *Premises for Propaganda. The United States Information Agency's Operating Assumptions in the Cold War*, New York & London 1976, s. xv og Poul Villaume, *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 779. I det følgende bruges propaganda i øvrigt om begge siders kampagne, således at propagandaen opfattes som den målrettede opinionspåvirknings sprog og middel, ligegyldig hvem der er afsender.

4. Regin Schmidt og Klaus Petersen påpeger i deres artikel *Gemensam nordisk front i det svenske tidskrift Arbetarhistoria* 4/2001, at de skandinaviske fagforeninger efter 2. verdenskrig etablerede tætte kontakter til de amerikanske fagforeninger samt regeringsadministrationen. Ud over at skandinaverne indtil 1953 let kunne identificere sig med Demokraternes administration, tiltalte Marshall-planens målsætning om udvikling af industrien og økonomisk vækst også arbejderlederne. Arbejdet for at fremme de amerikanske interesser i de nordiske lande havde med andre ord også en positiv dimension og var altså ikke nødvendigvis udelukkende drevet af antikommunisme.

5. National Security Directive 10. juli 1950, i Frances Stonor Saunders, *Who paid the piper? The CIA and the cultural cold war*, London 2000, s. 4. Definitionen på psykologisk krigsførelse lyder i sin rette ordlyd:

"The planned use by a nation of propaganda and activities other than combat which communicates ideas and information intended to influence the opinions, attitudes, emotions and behaviour of foreign groups in ways that will support the achievement of national aims." Den psykologiske krigsførelse får stadig mere vægt i tolkningen og forståelsen af den kolde krig, se f.eks. Kenneth A. Osgood, *Form before Substance: Eisenhower's Commitment to Psychological Warfare and Negotiations with the Enemy*, *Diplomatic History*, Vol. 24, No. 3, Sommer 2000.

6. Ingeborg Philipson, *Selskabet for frihed og kultur*. Congress for Cultural Freedom i Danmark 1953-60. *Kritik*, august 2002, s. 38ff.

7. Leo Bogart, *Premises for Propaganda. The United States Information Agency's Operating Assumptions in the Cold War*, New York & London 1976, s. xi.

8. Poul Villaume, *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 769 ff.

9. NSC 28/1: The Position of United States with respect to Scandinavia. 3. september 1948, i Poul Vil-

laume, *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 771.

10. CIA: Opposition to ECA in participating countries. 10. februar 1949, i Poul Villaume, *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 771.

11. Revised Draft of USIE Country Paper for Denmark. Foråret 1950, i Poul Villaume, *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 772.

12. Danskernes holdning til Atlantpagtens informationsprogram kom til udtryk ved Atlantpagtrådets møde i New York i september 1950. Poul Villaume, *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 773.

13. Poul Villaume, *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 773.

14. Poul Villaume, *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 773.

15. Se i øvrigt Leo Borgart, *Premises for propaganda. The United States Information Agency's Operating Assumptions in the Cold War*, New York & London 1976, s. 51 ff.

16. Giles Scott-Smith, *The Politics of Apolitical Culture. The Congress for Cultural Freedom, the CIA and post-war American hegemony*, London 2002, s. 10.

17. Se Giles Scott-Smith, *The Politics of Apolitical Culture. The Congress for Cultural Freedom, the CIA and post-war American hegemony*, London 2002 og Richard Pells, *Not like us. How Europeans have loved, hated and transformed American Culture since World War II*, New York 1997.

18. Richard Crockatt, *The Fifty Years War. The United States and the Soviet Union in World Politics*, London & New York 2000, s. 60.

19. Både Frances Stonor Saunders og Giles Scott-Smith bruger betegnelsen i deres værker om Congress for Cultural Freedom.

20. Det var særligt repræsentanter fra det private erhvervsliv, som satte deres lid til det atlantiske samarbejde. I USA fandtes Atlantic Union Committee (AUC), som allerede var blevet nedsat i 1948 med det formål at skabe en union af frie borgere i det atlantiske område. AUC tog i 1951 kontakt til det danske Industriråd, Grosserer-societetets Komite samt Frode Jakobsen såvel som en række andre folketingsmedlemmer, idet organisationen vurderede, at denne gruppe ville interessere sig for arbejdet og målsætningen.

Korrespondancen findes i Industrirådets arkiv, og det fremgår af et svarbrev fra Industrirådets formand, Sven Netterstrøm, at AUCs vurdering var korrekt. Man må formode, at det private erhvervsliv opfattede den atlantiske alliance som fordrende for den europæiske stabilitet og opbygningen af en solid markedsøkonomi – som jo i særdeleshed tjente erhvervslivets interesser. Breve fra Atlantic Union Committee i New York til Sven Netterstrøm, Industrirådet. Dateret 16. januar 1951 og 20. februar 1951. Svar fra Sven Netterstrøm 19. januar 1951. Industrirådets arkiv, sag 119/7-51, Erhvervsarkivet.

21. Bl.a. i Frances Stonor Saunders, *Who paid the piper? The CIA and the cultural cold war*, London 2000 og Giles Scott-Smith, *The Politics of Apolitical Culture. The Congress for Cultural Freedom, the CIA and post-war American hegemony*, London 2002. Selskabet for Frihed og Kultur findes beskrevet hos Ingeborg Philipsen, Selskabet for frihed og kultur. Congress for Cultural Freedom i Danmark 1953-60. Kritik, august 2002 samt i Philipsens speciale, *Selskabet for Frihed og Kultur 1950-60. Arne Sejr og dansk kulturliv under den kolde krig*, København 2001.

22. Cph. To DeptState, desp 732 ("Danish Information Setup on NATO") i Poul Villaume, *Allieret med forbehold, Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s.774.

23. Semi-Annual Evaluation report of the USIE, i Poul Villaume, *Allieret med forbehold, Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 775.

24. Brev til Sigvald Kristensen fra William R. Auman, Scandinavian Information Service Center, 24. april 1953. Udenrigsministeriets lukkede arkiv, j.nr. 105.M.15 1952-31.12.59, pk.1.-1/7, RA.

25. Atlantsammenslutningen, pjece 1959.

26. Non-Governmental NATO Associations, uden dato og ophav, dog arkiveret med sager fra 1952. Udenrigsministeriets lukkede arkiv, j.nr. 105.M.15, 1952-31.12.58, pk.1-1/7, RA.

27. Notits 21. august 1952, Udenrigsministeriets lukkede arkiv, j.nr. 105.M.15, 1952-31.12.58, pk. 1. -1/7, RA. Notitsens indhold findes gengivet i et brev fra Udenrigsministeriet til den danske repræsentant ved det Nordatlantiske Stedfortræderåd, 25. august 1952. Findes samme sted som ovenstående.

28. Div. anmodninger fra Sigvald Kristensen til indenrigsministeriets direktør Niels Svenningsen, 23. september 1954 og 4. september 1956. Udenrigsministeriets lukkede arkiv, j.nr. 105.M.15, 1952-31.12.58, pk.1-2/7, RA.

29. Der findes en liste i Udenrigsministeriets arkiv over "Danske firmaer interesseret i off-shore ordrer", hvor der i den står tilføjet, at de afkrydsede firmaer på

listen er bidragsydere til Atlantsammenslutningen. Dokumentet synes stilet til Per Markussen, Atlantsammenslutningens kasserer, hvilket fremgår af en håndskreven note underskrevet SK (formodentlig Sigvald Kristensen), hvor der står: "Per du havde allerede denne?" Det var tilsyneladende ikke givent, at Atlantsammenslutningens kasserer havde en liste over sammenslutningens bidragsydere. Danske firmaer interesseret i off-shore ordrer, Udenrigsministeriets lukkede arkiv, j.nr. 105.M.15, 1952-31.12.58, pk.1-2/7, RA. Ingen dato, dog arkiveret med dokumenter fra juni 1954. Off-shore ordrerne var del af den amerikanske våbenhjælp, og indebar en placering af ordrer på materiel på danske arbejdspladser.

30. Forhistorien. Egil Barfods arkiv, RA 1975.

31. Beretning for Sammenslutningen til Oplysning om Atlantpagt og Demokrati i tiden 16/12 1950-16/12 1951. Kasse 547, LO's arkiv, ABA.

32. *Atlantsammenslutningen*, pjece, 1951.

33. Beretning om Sammenslutningen til oplysning om Atlantpagt og Demokrati, marts 1953. Jn. Nr.200 153. Kasse 547, LO's arkiv, ABA.

34. Wilhelm Christmas-Møller, *Obersten og Kommandøren. Efterretningstjeneste, sikkerhedspolitik og socialdemokrati 1945-55*, København 1999, s. 183 ff.

35. *Atlantsammenslutningen*, pjece, 1951.

36. Beretning for Sammenslutningen til Oplysning om Atlantpagt og Demokrati i tiden 16/12 1950-16/12 1951. Kasse 547, LO's arkiv, ABA.

37. Morten Thing, *Kommunismens Kultur. DKP og de intellektuelle 1918-1960*, København 1993, s. 842.

38. Den tøvende opbakning fandt måske delvis sin årsag i den kampagne, som Berlingske Tidende og Berlingske Aftenavis førte mod appellen – ifølge avisens redaktør Terkel M. Terkelsen (som senere blev medlem af Atlantsammenslutningens repræsentantskab) var det "den hårdeste" kampagne i de to blades historie. Avisen bragte også annulleringskuponer, som 15.000 underskrivere benyttede sig af og returnerede til Fredens Tilhængere. Poul Villaume, *Allieret med forbehold, Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 776.

39. Poul Villaume, *Allieret med forbehold, Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 776.

40. Poul Villaume, *Allieret med forbehold, Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 776.

41. Helen J. Laville ved konferencen Boundaries to Freedom: The Cultural Cold War in Europe 1945-60, Roosevelt Study Center, Holland. 18-19. oktober 2001.

41a. Beretning om Sammenslutningen til Oplysning om Atlantpagt og Demokrati, marts 1953. Jn.Nr. 200153, kasse 147, LO's arkiv, ABA.

42. Tage Taaning i NATO-orientering 16. december 1975, i Poul Villaume, *Allieret med forbehold, Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 776. Tage Taaning var på dette tidspunkt journalist ved Berlingske Tidende, hvor han senere blev redaktør.

43. Også gratis eksemplarer fra AIC, Land & Folk 23. marts 1952.

44. Opgørelse over Demokratiske Breves distribution. Udenrigsministeriets lukkede arkiv, j.nr. 105.M.15, 1952-31.12.58, pk.1.-7/7, RA. (Ingen dato.)

45. Brev fra Sigvald Kristensen til Niels Matthiasen, 5. maj 1954. Udenrigsministeriets lukkede arkiv, j.nr. 105.M15, 1952-31.12.58, pk. 1-2/7, RA.

46. Fredsvenner på arbejdspladsen, januar 1951. Fredens Tilhængeres arkiv, læg 2, kasse 2, ABA.

47. AIC havde i 1959 og 1960 udgifter på 2.500 kr. for Demokratiske Breve. I 1957 blev Atlantsammenslutningen tildelt 5.000 kr. (ingen specifikation). I 1957 formidlede AIC Demokratiske Breve til arbejdspladserne, i 1956 udsendte og afholdt AIC forsendelsesudgifterne ved Demokratiske Breve samt Atlantsammenslutningens Illustrerede Ungarnsnummer. For 1955 nævnes det blot, at AIC har fordelt Demokratiske Breve. AICs virksomhed for 1955, 1956, 1957, 1959 og 1960. AICs protokol, kasse 41, AIC's arkiv, ABA.

48. AIC er flere gange blevet sat i forbindelse med den illegale efterretningsorganisation Firmaet såvel som det amerikanske efterretningsvæsen, CIA. Ifølge Niels Frommelt, videregav AIC beredvilligt oplysninger om de danske kommunister til Firmaet, et samarbejde som CIA skal have sat pris på. (*Weekendavisen*, 21-27. juni 2002). Per Møller, der var sekretær i AIC (1961-66), har videre bekræftet, at den amerikanske arbejdsattaché ofte besøgte AIC's kontor og ved disse lejligheder fik det seneste nummer af AIC's publikation Socialdemokratiske Noter med hjem. (*Politiken*, 1. november 1998 og tv-dokumentaren *Danmark i den kolde krig*, DR2, 2000). I disse noter kunne man læse om styrkeforholdet mellem socialdemokrater og kommunister rundt om på de danske arbejdspladser. Bladet kunne i øvrigt fås i abonnement, oplysningerne var med andre ord ikke hemmelige. Der findes ikke et register over kommunister efterladt i AIC's arkiv, men kvartalsvise oversigter over stillingen i de københavnske fagforeningers bestyrelser foreligger dog, og peger i retning af, at socialdemokraterne foretog en vis registrering. Mht. samarbejdet mellem AIC og efterretningstjenesten påpeger Regin Schmidt og Klaus Petersen, at der i Danmark forekommer at have været en rimelig skarp adskillelse mellem arbejderbevægelsens og de statslige efterretningstjenesters antikommunistiske tiltag. Forfatterne forklarer dette med, at Socialdemokratiet på intet tidspunkt i 1950'

erne var sikre på den politiske magt, hvorved behovet for at have sin egen organisation blev øget. Gemen-sam nordisk front, *Arbejderhistorie* 4/2001.

49. I 1946 sad socialdemokraterne på 74% af bestyrelsesposterne i de københavnske fagforeninger, mens kommunisterne havde 21%. I 1952 var 87% af bestyrelsesposterne besat af socialdemokrater og kun 9% af kommunister. Socialdemokratiske Noter, 1948/49-1952/53 i Erling Skovgård Andersen og John Jessen, *Socialdemokratiet og fagbevægelsen 1945-50*. Speciale i samfundsfag, København 1979.

50. *Verdens Gang*, 9. oktober 1949.

51. Poul Villaume, *Allieret med forbehold, Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-61*, København 1997, s. 788.

Det fremgår af en pjese fra Atlantsammenslutningen (1959), at sammenslutningen fordelte 5.000 eksemplarer af Stalins Slavelejre.

52. Brev til de socialdemokratiske faglige klubber fra Sigvald Hellberg og Urban Hansen/AIC, 22. marts 1952. AIC's arkiv, kasse 46, ABA.

Abstract

Sarah von Essen: NATO safeguards the peace. The establishment of the Danish Atlantic Treaty Association and its early work, *Arbejderhistorie* 1/2004, pp. 38-54.

The Association for Information on the North Atlantic Treaty and Democracy (Atlantsammenslutningen – the Danish Atlantic Treaty Association) was established in 1950 by a group of former resistance fighters, who wished to start a campaign on the advantages and responsibilities of membership of the North Atlantic Treaty Organisation and democracy. The initiative takers were worried by the national tendency towards neutralism and the lukewarm attitude towards the North Atlantic defensive alliance, which they thought gave nourishment to communists and their peace campaigns. In the Atlantic Union's picture of the menace, neutralism and communism went together and couldn't be separated.

The Danish Atlantic Treaty Association was not just any organisation: according to the Foreign Ministry Archive the Atlantic Treaty Association had a close relationship with the Ministry's press office. Membership of NATO

was a contentious and emotional issue and the Danish Atlantic Treaty Association could therefore function as a mouthpiece and information centre for the propagation of a positive image of NATO. The connection was based on an "old boys' network" from the time of the war; the network was informal with many branches but was linked together through shared common interests and values. It can be concluded from this that the Danish Atlantic Treaty Association was a semi-official organisation.

The same "old boys" were also involved in and around the Social Democratic organisation the AIC (Arbejderbevægelsens Informations-Central/the Labour Movement's Information Centre) and the Danish Atlantic Treaty Association and the AIC worked closely in the fight against communist influence in the Danish workplace. The Danish Atlantic Treaty Association produced pamphlets and published a little magazine, *Demokratiske Breve* (Democratic Letters), which was distributed

by the AIC and thus found its way to social democratic workers, who had a need for 'ammunition' in their arguments with communists at work. The focus of agitation was the so-called fight for peace which was launched by the Cominform via organisations such as *Fredens Tilhængere* (Followers of Peace). For its part the Danish Atlantic Treaty Association replied by qualifying the issue of peace by claiming that they fought for "Peace with Freedom!".

In the article the formation and early work of the Danish Atlantic Treaty Association is described. It should be seen as a contribution to the examination of the Cultural Cold War, i.e. the fight between values that took place at the same time and as an extension of the military, economic and political conflict between East and West.

Sarah O'Neill von Essen

Cand.mag i cultural studies og historie fra Sussex
University og Københavns Universitet

Ansæt i PET-kommissionen

E-mail: vonessen@get2net.dk